

Μιχαήλ Μπακούνιν, Πολιτική συνείδηση και πολιτισμός του Κρατισμού

Ο Μιχαήλ Μπακούνιν λέει για τις εκλογές (να σημειώσουμε ότι την εποχή που ο Μπακούνιν έγραφε αυτά τα άρθρα δεν υπήρχαν τα κόμματα με την μορφή που έχουν στις μέρες μας σαν πελατειακά λόμπι και μηχανές σπαδών, ούτε ήταν τόσο γενικευμένο το σύστημα των επαγγελματιών πολιτικών, ούτε φυσικά είχε μαζικοποιηθεί η ψήφος): {... Το Κράτος δεν είναι τίποτ' άλλο παρά η ίδια η κυριαρχία κι η εκμετάλλευση τακτοποιημένη και συστηματοποιημένη. Θα επιχειρήσουμε να το αποδείξουμε αυτό εξετάζοντας τις συνέπειες της κυβέρνησης πάνω στις λαϊκές μάζες από μια μειοψηφία, εξ αρχής, έξυπνη κι αφιερωμένη αν θέλετε, σ' ένα ιδανικό Κράτος, θεμελιωμένο πάνω σε μια ελεύθερη σύμβαση.

Ας υποθέσουμε ότι η κυβέρνηση αποτελείται μόνον απ' τους καλύτερους πολίτες. Κατ' αρχήν αυτοί οι πολίτες είναι προνομιοῦχοι όχι δικαιωματικά, αλλά ουσιαστικά. Έχουν εκλεγεί απ' το λαό επειδή είναι οι πιο νοήμονες, έξυπνοι, σοφοί, θαρραλέοι κι αφιερωμένοι. Διαλεγμένοι απ' τη μάζα των πολιτών, που θεωρούνται όλοι ίσοι, δεν αποτελούν ακόμη μία ξεχωριστή τάξη, αλλά μια ομάδα ανθρώπων προνομιοῦχα μόνον εκ φύσεως και γι' αυτό το λόγο ξεχωρισμένη προς εκλογή απ' το λαό. Ο αριθμός τους είναι αναγκαστικά πολύ περιορισμένος, σ' όλες τις εποχές και σ' όλες τις χώρες ο αριθμός των ανθρώπων προικισμένων με τόσο αξιοσημείωτες ικανότητες ώστε αυτομάτως να έχουν την ομόφωνη αποδοχή από ένα έθνος, όπως η εμπειρία μας διδάσκει, είναι πολύ μικρός. Ως εκ τούτου, κάτω απ' τον κίνδυνο μιας κακής επιλογής, ο λαός θά' ναι πάντοτε αναγκασμένος να επιλέξει τους κυβερνήτες του ανάμεσα σ' αυτούς.

Έτσι, λοιπόν, η κοινωνία διαιρέθηκε σε δύο κατηγορίες, για μην πω ακόμη δύο τάξεις, εκ των οποίων η μία, αποτελούμενη απ' την τεράστια πλειοψηφία των πολιτών, υποστηρίζει ελεύθερα την κυβέρνηση των εκλεγμένων ηγετών της, η άλλη, σχηματιζόμενη από ένα μικρό αριθμό από προνομιοῦχες φύσεις, αναγνωρίστηκε κι έγινε δεκτή ως τέτοια απ' το λαό, και επιφορτίστηκε απ' αυτόν για να τον κυβερνά. Ανάλογα με τη λαϊκή εκλογή, είναι εξ αρχής διακεκριμένοι από τη μάζα των πολιτών μόνον απ' τις ιδιαίτερες ικανότητές τους που προκρίνουν για την επιλογή τους κι είναι φυσικά, οι πιο αφοσιωμένοι και χρήσιμοι απ' όλους.

Δεν εκχωρούν ακόμα στους ίδιους κάποιο προνόμιο, κάποιο συγκεκριμένο δικαίωμα, εκτός από εκείνο της άσκησης, στο βαθμό που οι άνθρωποι το επιθυμούν, των ειδικών υπηρεσιών που τους έχουν ανατεθεί. Κατά τα λοιπά, απ' τον τρόπο ζωής τους, απ' τις προϋποθέσεις και τα μέσα για τη διαβίωσή τους, δε διαφέρουν καθόλου απ' όλους τους άλλους, έτσι ώστε πλήρης ισότητα εξακολουθεί να επικρατεί σ' όλους. Μπορεί αυτή η ισότητα να διατηρηθεί για καιρό; Εμείς ισχυριζόμαστε ότι τίποτε δεν είναι πιο εύκολο ν' αποδειχθεί. Τίποτε δεν είναι πιο επικίνδυνο απ' την ατομικιστική ηθική του κάθε ανθρώπου όσο ησυνήθεια της κυριαρχίας. Ο καλύτερος άνθρωπος, ο πιο έξυπνος, ανιδιοτελής, γενναϊόδωρος, καθαρός, πάντοτε κι αναπόφευκτα θα διαφθαρεί σ' αυτήν τη συναλλαγή.

Δύο αισθήματα έμφυτα στην εξουσία ποτέ δεν αποτυγχάνουν να παράγουν αυτήν την εξαχρείωση· αυτές είναι: περιφρόνηση για τις μάζες κι η υπερεκτίμηση των πλεονεκτημάτων του ενός. “Οι μάζες”, λέει ένας άνθρωπος στον εαυτό του αναγνωρίζοντας την ανικανότητά τους να κυβερνούν για λογαριασμό τους, “έχουν εκλέξει εμένα ως επικεφαλής τους. Με την εν λόγω πράξη έχουν δηλώσει δημοσίως την κατωτερότητά τους και την ανωτερότητά μου. Ανάμεσα σ' αυτό το πλήθος των ανθρώπων, αναγνωρίζοντας δύσκολα τίποτε κοινό με τον εαυτό μου, είμαι ο μόνος ικανός να διευθύνω τις δημόσιες υποθέσεις. Οι άνθρωποι μ' έχουν ανάγκη· δεν μπορούν να κάνουν χωρίς τις υπηρεσίες μου, ενώ, αντιθέτως εγώ, μπορώ να τα βγάλω πέρα μόνος μου· αυτοί, παρόλα αυτά, πρέπει να με υπακούν για το δικό τους καλό, και υποκρινόμενος ότι τους υπακούω, τους κάνω χάρη”.

Δεν υπάρχει σ' όλο αυτό κάτι που κάνει έναν άνθρωπο να χάσει το μυαλό του και την καρδιά του, και να γίνει τρελός από υπερηφάνεια; Είναι, γι' αυτό το λόγο, η ίδια η εξουσία κι η συνήθεια της κυριαρχίας που κάνει ακόμα και τους πιο έξυπνους κι ενάρετους ανθρώπους, πηγή παραλογισμών, τόσο διανοητικών όσο και ηθικών...} Μπακούνιν: Η εξουσία διαφθείρει τους καλύτερους.

{...Η Μαρξιστική θεωρία λύνει πολύ απλά αυτό το δίλημμα. Λέγοντας Λαϊκή Κυριαρχία εννοούν την κυριαρχία ενός μικρού αριθμού αντιπροσώπων που έχουν εκλεγεί απ' το λαό. Το γενικό και το ατομικό δικαίωμα να εκλέγει κανείς τους λαϊκούς αντιπροσώπους και τους κυβερνήτες του Κράτους είναι η τελευταία λέξη των μαρξιστών, όπως επίσης και των δημοκρατών. Αυτό αποτελεί ένα ψέμα πίσω απ' το οποίο κρύβεται ο δεσποτισμός της άρχουσας μειοψηφίας, ένα ψέμα που γίνεται ολοένα και πιο επικίνδυνο γιατί εμφανίζεται ότι εκφράζει την αποκαλούμενη λαϊκή θέληση. Τελικά απ' οποία άποψη κι αν εξετάσουμε αυτό το θέμα, καταλήγουμε πάντοτε στο ίδιο λυπηρό συμπέρασμα, την κυριαρχία των μεγάλων λαϊκών μαζών από μια προνομιοῦχα μειοψηφία.

Οι μαρξιστές λένε ότι η μειοψηφία αυτή θ' αποτελείται από εργάτες. Ναι, πιθανόν από πρώην εργάτες, οι οποίοι μόλις γίνουν κυρίαρχοι πάνω στους λαϊκούς αντιπρόσωπους θα πάψουν να είναι εργάτες. και θα κοιτούν τις απλές εργατικές μάζες απ' τα ύψη του κυβερνητικού βήθρου, δεν θα εκπροσωπούν πια το λαό παρά μόνο τον εαυτό τους και τις απαιτήσεις πού έχουν για την άσκηση της εξουσίας πάνω στο λαό. Εκείνοι πού αμφιβάλλουν γι' αυτό γνωρίζουν πολύ λίγο την Ανθρώπινη φύση.

Οι Μαρξιστές λένε ότι αυτοί οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι θα είναι αφοσιωμένοι και καλλιεργημένοι Σοσιαλιστές. Οι εκ-φράσεις «καλλιεργημένος Σοσιαλιστής», «Επιστημονικός Σοσιαλισμός» κλπ, που εμφανίζονται συνεχώς στους λόγους και στα κείμενα των οπαδών του Λασσάλ και του Μαρξ, αποδεικνύουν ότι το ψευτο-λαϊκό Κράτος δεν θα είναι τίποτ' άλλο παρά ο δεσποτικός έλεγχος του πληθυσμού από μια νέα και καθόλου μεγάλη αριθμητικά, αριστοκρατία πραγματικών και ψευτο-επιστημόνων. Οι «αμόρφωτοι» άνθρωποι θ' απαλλαγούν εντελώς από τη φροντίδα της διοίκησης και θα τύχουν τη μεταχείριση μιας πειθαρχημένης αγέλης. Τι θαυμάσια απελευθέρωση πραγματικά!...}

Ο Μπακούνιν, στο έργο του «Θεός και Κράτος», αντιμετωπίζει τους έμφυτους κινδύνους ενός συστήματος που ενώνει την πολιτική εξουσία με την τεχνικο-επιστημονική επιτηδειότητα. Φοβάται ότι το αυθόρμητο της ζωής καταστρέφεται, εξ αιτίας της «άνωθεν» επιβολής των αναπτυξιακών σχεδίων των επαϊόντων. Επειδή διακατέχεται από μία αξιοσημείωτη εμπιστοσύνη προς τη δημιουργική ικανότητα των ελευθέρων συνεργαζομένων ατόμων, συμπεραίνει ότι ή ζωή είναι «μία υπόθεση απείρως μεγαλύτερη της επιστήμης». Υποστηρίζει ότι τα συγκεντρωτικά σχέδια, όποιες και αν είναι οι αξίες τους, περιορίζουν τη δημιουργικότητα και την υπευθυνότητα των προσώπων- εμποδίζουν, παρά τις υποσχέσεις μιας μελλοντικής απελευθέρωσης, τη γενική εξέλιξη αυτών των τυπικά ανθρωπίνων ιδιοτήτων. Δημιουργείται, τοιουτοτρόπως, «μία κοινωνία όχι ανθρώπων άλλα ζώων».

Επί πλέον, μολονότι αποδέχεται την υπόθεση ότι τα σχέδια υποκινούνται από καλές προθέσεις («εμπνέονται από την πιο αγνή αγάπη για την αλήθεια»), υποστηρίζει ότι δε συμβαίνει κάτι τέτοιο στην πραγματικότητα, διότι εισέρχεται στο παιχνίδι ένα ακόμη κίνητρο: ή διατήρηση της εξουσίας και των προνομίων των σχεδιαστών.

Αυτές οι κριτικές αποτελούν, εν μέρει, μια διεύρυνση εκείνων πού είχαν διατυπωθεί εναντίον τον πιο παραδοσιακών μορφών της γραφειοκρατικής κυριαρχίας, αλλά στην περίπτωση του τεχνικο-επιστημονικού ελέγχου πρέπει να εξετασθούν και άλλοι παράγοντες.

Ένας από τους σπουδαιότερους είναι ο φανακισμός των κοινωνικών διαδικασιών, ο παραγόμενος από την εξειδίκευση που καθίσταται συνεχώς μεγαλύτερη, εξ αιτίας μιας εκτεταμένης και περίπλοκης τεχνολογίας. Η ολοκληρωμένη παιδεία της κοινωνίας, την οποία εγκωμίασαν ο Μπακούνιν και πολλοί άλλοι αναρχικοί, γίνεται όλο και πιο «ακατόρθωτη», η ελλιπής διάδοση της γνώσης, των τεχνικών ικανοτήτων και του ελέγχου οδηγεί τη νέα κυρίαρχη τάξη των τεχνογραφειοκρατών προς μία μορφή κυριαρχίας άνευ προηγουμένου.

{...Έτσι δε θα υπάρξουν πια τάξεις, αλλά μία κυβέρνηση —και σημειώστε το καλά—, μία κυβέρνηση εξαιρετικά πολύπλοκη, ή όποια, μι όντας ευχαριστημένη, όπως όλες οι άλλες σύγχρονες κυβερνήσεις, με το να κυβερνά και να διαφεντεύει πολιτικά τις μάζες. Θα τις διευθύνει και οικονομικά, αναλαμβάνοντας τη διαχείριση της παραγωγής και της "δίκαιης" διανομής των αγαθών, της γεωργίας, της δημιουργίας και της ανάπτυξης των εργοστασίων, καθώς και την οργάνωση και τον έλεγχο του εμπορίου, ακόμη και την επένδυση των κεφαλαίων στην παραγωγή μέσω ενός μοναδικού τραπεζίτη, δηλαδή του Κράτους.

Όλη αυτή ή δραστηριότητα θα απαιτήσει πολλές γνώσεις και πάρα πολλούς εγκεφάλους, θα είναι το βασίλειο της επιστημονικής ευφυΐας, το πιο αριστοκρατικό, δεσποτικό, αλαζονικό και περιφρονητικό απ' όλα τα καθεστώτα. Θα υπάρξει μία νέα τάξη, μία νέα ιεραρχία αληθινών ή ψευδο-επιστημόνων και ό κόσμος θα διαιρεθεί μεταξύ μιας κυρίαρχης μειοψηφίας τεχνοκρατών και μίας τεράστιας άμαθους πλειοψηφίας. Και τότε, αλίμονο στις αμαθείς μάζες!...}

{... Είναι δυνατό και μέσα από την πιο έξυπνη εμπνευσμένη και ενεργητικά εκφρασμένη προπαγάνδα να μεταφτεψουμε στις μεγάλες μάζες ενός έθνους τάσεις φιλοδοξίες, πάθη και σκέψεις που είναι απόλυτα ξένες προς αυτές ,που δεν είναι προϊόν της ιστορίας, των συνηθειών και των παραδόσεων; Μου Φαίνεται ότι ,όταν το ερώτημα τοποθετείται έτσι ,κάθε λογικός και ευαίσθητος άνθρωπος που δεν έχει ιδέα για τον τρόπο που αναπτύσσεται η λαϊκή συνείδηση, μπορεί να απαντήσει μόνο αρνητικά. Τελικά ,καμία προπαγάνδα δεν δημιούργησε ποτέ τεχνητά μια πηγή ή μια βάση για τις φιλοδοξίες και τις ιδέες αίνους λαού ,που είναι πάντοτε τα αποτέλεσμα της αυθόρμητης ανάπτυξης τους και των πραγματικών συνθηκών ζωής.

Τι μπορεί να κάνει τότε η προπαγάνδα; Μπορεί ,γενικά, να εκφράσει τα ίδια τα ένστικτα του προλεταριάτου με μια νέα ,πιο συγκεκριμένη και πιο κατάλληλη μορφή. Μπορεί μερικές φορές να συντομεύσει και να διευκολύνει το ζύπνημα της συνείδησης των ίδιων των μαζών. Μπορεί να τις κάνει να συνειδητοποιήσουν το τι είναι, τι αισθάνονται και τι ήδη επιθυμούν

παρορμούνε από τα ένστικτα, αλλά ποτέ η προπαγάνδα δεν μπορεί να τις κάνει ότι δεν είναι, ούτε να ξυπνήσει μέσα στην καρδιά τους πάθη που είναι ξένα με τη ίδια τους την ιστορία.

Τώρα να συζητήσουμε το ζήτημα αν με την προπαγάνδα είναι δυνατό να αποκτήσει ένας λαός πολιτική συνείδηση. Για πρώτη φορά πρέπει να καθορίσουμε τι είναι πολιτική συνείδηση για τις λαϊκές μάζες. Δίνω έμφαση στη φράση για τις λαϊκές μάζες ,γιατί ξέρουμε πολύ καλά ότι για τις προνομιούχες τάξεις πολιτική συνείδηση δεν είναι τίποτε άλλο παρά το δικαίωμα για κατάκτηση που είναι εγγυημένο και κατοχυρωμένο ,του εκμεταλευτού της εργασίας των μαζών και το δικαίωμα να τις κυβερνά ,ώστε να εξασφαλίζει αυτήν την εκμετάλλευση. Αλλά για τις μάζες ,που είναι υποδουλωμένες ,που εξουσιάζονται και αποτελούν αντικείμενο εκμετάλλευσης σε συνίσταται η πολιτική συνείδηση;

Αυτή μπορεί να διασφαλιστεί μόνο από ένα πράγμα την θεά της εξέγερσης. Αυτή η μανά αποτελεί την απαραίτητη ιστορική προϋπόθεση για την πραγμάτωση κάθε μια χωριστά και όλων των ελευθερίων.

Βλέπουμε ότι αυτή η φράση, πολιτική συνείδηση μέσα σε όλη την πορεία της ιστορικής εξέλιξης ,κατέχει δυο εντελώς διαφορετικά νοήματα που αντιστοιχούν σε δυο αντιμαχόμενες απόψεις. Από την Σκόπια των προνομιούχων τάξεων ,η πολιτική συνείδηση σημαίνει κατάκτηση ,υποδούλωση κα τον αδιαχώριστο μηχανισμό για αυτή την εκμετάλλευση των μαζών :την δεσποτική κρατική οργάνωση. Από την Σκόπια των μαζών ,έχει το νόημα της καταστροφής του κράτους. Κατά συνέπεια εννοεί πράγματα που είναι διαμετρικά αντίθετα.

Τώρα ,είναι απόλυτα βέβαιο ότι ποτέ δεν υπήρξε κανένας λαός που να μην αισθάνθηκε στην αρχή της υποδούλωσης την ανάγκη να εξεγερθεί.

Η εξέγερση αποτελεί φυσική τάση της ζωής. Ακόμα και το σκουλήκι στρέφεται ενάντια στο πόδι που το λειώνει. Γενικά , η ζωτικότητα και η σχετική αξιοπρέπεια ενός ζώου μπορεί να μετρηθεί από την δύναμη του ένστικτου της εξέγερσης. Μέσα στον κόσμο των ζώων ,όπως και στον ανθρώπινο κόσμο ,δεν υπάρχει καμιά συνήθεια πιο εξευτελιστική ,πιο ηλίθια ή πιο δειλή από την συνήθεια της δουλικής υποταγής και της καταπίεσης από κάποιον άλλον. Αμφισβητώ το ότι υπήρξε λαός που τόσο εκφυλισμένος που κάποτε, τουλάχιστον στην αρχή της ιστορίας τους που δεν εξεγέρθηκε ενάντια στο ζυγό των αφεντικών ,των εκμεταλλευτών και του κράτους.

Αλλά πρέπει να αναγνωριστεί επίσης ότι από την εποχή του μεσαίωνα, το κράτος έχει καταστέλλει όλες τις λαϊκές εξεγέρσεις. Όλες οι αποκαλούμενα επαναστάσεις του παρελθόντος –συμπεριλαμβανομένης και της Γαλικής επανάστασης παρ' όλες τις υπέροχες ιδέες που ενέπνευσαν-δεν υπήρξαν τίποτε άλλο παρά η πάλη ανάμεσα σε αντίπαλες εκμεταλλεύτηκες τάξεις για την αποκλειστική απόλαυση των προνομίων που πρόσφερε το κράτος. Το μόνο που εκφράζουν είναι ο αγώνας για την κυριαρχία και την εκμετάλλευση των μαζών.

Και οι μάζες; Αλίμονο! Πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι μάζες επέτρεψαν στον εαυτό τους να διαφθαρεί βαθιά και να γίνει απαθής από την καταστρεπτική επίδραση του διεφθαρμένου, συγκεντρωτικού πολιτισμού του κρατισμού...}

Από Ούτε θεός – ούτε αφέντης